

Uluslararası Sistemde Güç Kayması ve Yeni Düzeni Anlamak İçin Kimi İpuçları

Evren Balta
Soli Özel

Uluslararası Sistemde Güç Kayması ve Yeni Düzeni Anlamak İçin Kimi İpuçları*

Evren Balta, Soli Özel

Uluslararası sistemin sürekli ve ani değişimlerden geçtiği bir döneme tanıklık ediyoruz. Bölgesel çatışmalar ile devlet içi gerginlikler giderek artar ve yoğunlaşırken, liderler ile uzmanlar uzun vadeli eğilimlere odaklanarak, uluslararası sistemin değişen yapısı ve dinamiklerini anlamaya çalışıyorlar. Bu ortamda küresel sistemin evrimi, dünya barışını şekillendiren gelişmeler ile uluslararası barışa meydan okuyan bölgesel süreçler nelerdir? Şu ana kadar 21. yüzyılın dönüm noktaları neler oldu? Bunlar Batı dünyasını ve Küresel Güneyi nasıl etkiliyor? Gelinen noktada küreselleşmenin geleceği nasıl görülüyor? Uluslararası sistem ve yeni düzen tartışmaları ne yönde geliyor?

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki 15 yıl dünya sistemi açısından istisnai diye değerlendirilmesi gereken bir dönemdi. ABD'nin hemen her alandaki üstünlüğü, kendisiyle başa çıkacak ya da onunla rekabet edebilecek bir devletin ya da ittifakın bulunmaması nedeniyle, bu süre zarfında dünya tek kutuplu bir düzene sahip oldu. ABD, Irak savaşı, finansal aşırılık sonucu yaşanan kriz ve siyasi sisteminin giderek kilitlenmesi gibi kendinden kaynaklanan hatalarla bu avantajlı konumunu hızla zayıflattı.

Ekonomik büyümesinde küreselleşmeye başarılı ancak kontrollü bir kapitalist planla eklenilen ABD ve genel olarak Batı'nın kendisine yönelik müsamahasından yararlanan Çin'in dünyanın ikinci büyük ekonomisi olmasıyla dünya sisteminde rekabet yeniden temel unsur haline geldi. Xi Jinping'in iktidara gelmesiyle de Çin o güne kadarki mahcup tavrından sıyrılarak bir küresel güç olma iradesini attığı ekonomik, diplomatik ve askeri adımlarla göstermeye başladı.

Bugünün dünya düzenindeki çalkantılar bir yandan ABD'nin mimarlığını yaptığı uluslararası düzenin kurumlarıyla küresel ekonomik ve

siyasi gerçeklerin uyumsuzluğundan kaynaklanıyor. ABD'nin hegemonyasının meşruiyetini ciddi şekilde yitirmesi, küreselleşme sayesinde değişen ekonomik güç dengeleri ile bir araya gelince stratejik olarak da güç denkleminin değişmesi için gerekli koşullar oluştu. İkinci Dünya Savaşı sonrası, hatta Waterloo savaşı sonrasında olduğu gibi hegemonyası tartışılmayacak bir yeni gücün kendini dayatamaması, Çin'in kapasitesinin henüz bir dünya düzeni oluşturacak seviyeye ulaşmaması, ABD'nin gücünün tümüyle erimemesi hegemonya mücadelesini sertleştiriyor. Bu durum da dünyayı çalkantılı bir geçiş dönemine soktu.

Bu geçişin yumuşak olmayacağına dair yeterince emare de var. Öncelikle, yukarıda belirttiğimiz gibi, yeni bir düzenin kurulması için yeterince güç ve prestije sahip 1945'in ABD'sine benzer bir ülke yok. Benzer şekilde gelecek düzenle ilgili bir projeyi şekillendirecek, şekillendirebilirse de bunun gerçekleşmesini sağlayacak bir liderlik gözüküyor. Kesin olarak söylenebilecek olan Batı'nın yaklaşık 300 yıllık dünya hakimiyetinin sonlarına varıldığı. Bunun yerine nasıl bir güç dengesi içinde hangi değerlere yaslanarak bir yeni düzen kurulacağı

*Bu çalışmanın ilk versiyonu, 27 Mayıs 2024 tarihinde Giresun, Kulakkaya Yaylası, Zifin Otel'de Bahçeşehir Üniversitesi ve Global Akademi işbirliğiyle düzenlenen *Küresel Liderlik Forumu 2024: Uluslararası Sistemin Evrimi ve Küresel Barış ve Güvenlik* başlıklı çalıştayda sunulmuş, çalışma gözden geçirilirken bu çalıştayda yapılan tartışmalardan faydalanılmıştır.

ise şimdilik belli değil. Gazze'deki savaşa Batı tarafından verilen tepkinin, özellikle Ukrayna karşısında verdiği tepkililerle karşılaştırıldığında uluslararası düzendeki Batı'dan neşet eden ahlaki normları geçersiz kıldığına kuşku yok. Buna karşılık Çin ve ona benzer ülkelerin de aşınmış ulus-devlet biriminden öteye bir düşünce kalıbını benimseyemedikleri ve eskimiş, büyük ölçüde de pratik geçerliğini yitirmiş bir egemenlik anlayışını düşüncenin merkezine koydukları görülüyor.

Kuralların gevşemesi ya da bunları uygulatacak bir otoritenin yokluğu, siyasi meselelerin çözümünde kurucu şiddetin yani savaşın, yeniden istenileni elde etmek için başvurulacak en kıymetli araç haline gelmesine de yol açtı. Günümüz dünyasında Batı ve özellikle Avrupa hem ekonomik hem ideolojik olarak hızla görece gücünü yitirirken, Asya ekonomik yükselişine koşut olarak yeni stratejik mücadelenin ana alanı haline geldi. Çin ve ABD rekabetinin tanımladığı yeni küresel stratejik gerçekliği, Küresel Güney'in geçiş döneminde geçmişe göre daha geniş bir manevra alanına sahip olacağını da düşünerek "asimetrik çok kutupluluk" diye tanımlamak mümkün. Fakat tanımlama konusunda bir fikir birliği şimdilik oluşmuş değil. Bu nedenle "çok kutupluluk", "kutupsuzluk", "yeni soğuk savaş", "entropi" (düzensizlik-tutarsızlık; anarşik değil) gibi tanımlamalar, bunları kullanan düşünürler ve yazarlar tarafından tedavüle sokuluyor.

Batı Merkezli Küreselleşmenin Krizi

Birbiriyle ilişkili dört kriz, genelde Batı ve özelden ABD hegemonyasının sergilediği zayıflık algısına ve Batı sonrası küresel dünya düzeninin yükselişine katkıda bulundu. Bunlardan ilki, ABD'nin ulus ötesi İslamcı terörizmin güvenlik sorunlarına verdiği yanıtın tetiklediği 2001 *meşruiyet krizi*di. ABD'nin ekonomik, askeri ve siyasi gücünün sembollerine karşı 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen olağanüstü saldırılar, aşırı bir tepkiyi tetikledi. Bush yönetimi, Orta Doğu'yu kendi imajına göre şekillendirmek ve "teröre karşı küresel savaş" adı altında bölgeye yeni bir düzen dayatmak için giriştiği kibirli çabayla, koruyucusu olduğu sözde "kurallara dayalı liberal uluslararası düzen" in kural ve

kurumlarının altını oydu. Aynı zamanda Amerikan gücünün meşruiyetine de zarar verdi. Küresel terör tehdidiyle mücadelede kullanılan yöntemler hukukun üstünlüğüne ve ABD'nin liberal-demokratik kimliğine ciddi zarar verdi.

İkinci kriz *ekonomik üstünlük krizi*di. 2008'deki mali krizin ekonomik, sosyolojik, siyasi ve jeopolitik sonuçları oldu. Batı'nın (ve özellikle Amerika'nın) dünya ekonomisinin yöneticileri olduğu iddiası ve bunun arkasındaki ekonomi politik modeli itibarını yitirdi. G-20 ve ardından hem ekonomik hem de siyasi bir oluşum olarak, tüm iç çelişkilerine rağmen üyelik için pek çok ülkenin sıraya girdiği BRICS grubu G-7'nin yerini aldı. Gelişmiş ve gelişmemiş tüm ülkelerde giderek derinleşen ekonomik eşitsizlik, krizden çıkma yükünün toplumsal sınıflar arasında eşitsiz dağılımıyla perçinlendi ve gelişmiş demokrasilerdeki çalışan sınıfların hoşnutsuzluğu seçkinlere karşı bir başkaldırının yolunu açtı.

Toplumsal düzendeki bu çözülme ve liberal-demokratik siyasi modelin itibarsızlaşması hem demokratik Batı'da hem de Küresel Güney'de sağcı, muhafazakâr popülist güçlerin yükselişini kolaylaştırdı. Amerika'nın Afganistan ve Irak'taki başarısızlıklarının üzerine gelen ekonomik kriz, Pekin ve Moskova'da Amerikan ve Batı hegemonyası döneminin sona erdiği yönündeki yaygın görüşü teyit etmiş sayıldı. İç siyaseti istikrarsızlık üreten hegemonun, kalıcı düşüş yoluna girdiğine dair inanç güçlendi. ABD'nin Afganistan'dan askerlerini çekerken gösterdiği beceriksizlik ve dağınıklık bu görüşe daha fazla kredi sağlarken Putin'in Ukrayna savaşını başlatma kararını hızlandırdı.

Üçüncü kriz, 2015 yılında Avrupa'da ve yaklaşık bir yıl sonra Donald Trump'ın adaylığıyla birlikte ABD'de patlak veren, göç dalgasına karşı tepkide vücut bulan *normlar krizi*di. Ekonomik krizin etkileri, Batı demokrasilerindeki işçi ve orta sınıf gelirlerindeki düşüş ve buna bağlı olarak yükselen kültürel dışlayıcılık iklimi bunu daha da şiddetlendirdi. Kriz, liberal toplumların toparlayıcı sloganı olan kapsayıcı toplum vizyonuna ciddi zarar verdi, Batı ülkelerini içe döndürdü ve aşırı milliyetçi/ırkçı motivasyonlu sağ popülist hareketlere muazzam bir destek sağladı. Batı dünyası, Soğuk Savaş'ın sonundaki sınırların kalktığı dünya ideallerinden, sınırların karmaşık bir şekilde yeniden tesis edildiği bir döneme geçiş yaptı. Transatlantik İttifak'ının

normatif ideallerini temsil eden Avrupa fikri, göç krizleriyle birlikte darbe aldı. Bu gelişmeler Ukrayna ihtilafında taraf olmamayı seçen eski sömürge dünyasının gözünde Batı'nın çifte standardını da bir kez daha sergiledi.

Son olarak, Çin kaynaklı Covid-19'un yayılmasıyla başlayan *sağlık krizi*, dönüştürücü gelişmelerin ve yeni siyasi arayışların katalizörü işlevini gördü. Tedarik zincirlerindeki kesinti, Batı ekonomilerinin Çin karşısındaki kırılganlığını ortaya çıkardı. *Offshoring* ve *outsourcing* stratejilerinin yerini *friendshoring* alırken, jeopolitik gerekçeler politika yapıcılar için ekonomik hesaplamaların önüne geçmeye başladı. Zaten yukarıda bahsedilen korumacılık eğilimleri de bu tablo nedeniyle ortaya çıktı. İkinci olarak, rejim tipinden ziyade devletin acil durumlara yanıt verme kapasitesi ve etkinliği öncelik haline geldi. Bu da borçlu devletlerin daha fazla vergi toplamasını gerektirecek ve siyaset ile şirketler arasındaki güç dengesinin değişmesine yol açacak bir yeni hattı şekillendirdi. Tüm bu krizler hem ülke içinde hem de küresel ölçekte 20. yüzyıl toplumsal sözleşmesinin sonunu işaret ediyordu.

Asimetrik Çok Kutupluluk

Asimetrik çok kutupluluk, birden fazla devletin önemli bir güce sahip olduğu, ancak bu gücün eşit olmayan bir şekilde dağıldığı küresel bir güç yapısını tanımlıyor. Gücün kutuplar arasında nispeten dengeli olduğu simetrik çok kutupluluğun aksine, asimetrik çok kutuplulukta büyük güçler arasında bir hiyerarşi vardır ve bazı devletler diğerlerinden önemli ölçüde daha güçlüdür. Bu tarz bir çok kutupluluk ittifakları ve çatışmaları daha dinamik ve öngörülemez hale getiriyor. Büyük güç rekabetinin özellikleri geçtiğimiz on yıllar boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiş olsa da yirmi birinci yüzyılda devletler arasındaki rekabet Ukrayna'daki savaş gibi açık çatışmalara dönüşürken, küreselleşme nedeniyle karşılıklı bağımlılık devletler arası çatışmaları ve stratejik rekabetleri giderek daha da karmaşık hale getirmekte (Goldman, 2011).

İmparatorluğunu kaybetmeyi ve Soğuk Savaş sonrasında ikinci sınıf statüsüne düşmeyi hazmedemeyen Rusya, dünya meselelerinde daha belirleyici bir role sahip olma arayışındayken Ukrayna işgaliyle imparatorluk

siyasi coğrafyasını ihya etmeyi hedefledi. Muhtemelen Avrupa üzerinde hegemonik emelleri var.

Çin, kendi ifadeleriyle, "bir asırlık aşağılanma" hatırasını silmek, Asya'daki güç yapılanmasının merkezi olmak ve ABD'nin Asya-Pasifik'teki etkisini ortadan kaldırmak istiyor. Bu arada, bölgesel ve küresel erişime sahip alternatif bir kurumlar ağı oluşturmaya çalışıyor.

Avrupa ise Covid salgını ve Ukrayna'nın işgali sonrasında Soğuk Savaş bittikten sonra kurgulamış olduğu ekonomik ve güvenlik mimarilerinin çökmesinin şokunu yaşıyor. Geçmişteki rehabetinin birikmiş bedelini kısa sürede kapatıp kapatamayacağı geleceğin dünyasında nasıl bir role sahip olabileceğinin de belirleyicisi olacak.

ABD tek taraflı davranışlarıyla ve 11 Eylül'den sonra izlediği politikaların 1990'larda özellikle Cumhuriyetçi parti kadroları arasında boy göstermeye başlayıp saldırının ardından güçlenen tektarafçı (*unilateralist*) ve revizyonist niteliğiyle, kendi yarattığı sisteme büyük zarar verdi. Afganistan ve Irak savaşlarında hedeflenenlerden çok farklı sonuçların ortaya çıkması, daha düz söylemek gerekirse yeni muhafazakâr (*neo-con*) projenin fiyaskoyla sonuçlanması dış politikadaki oydaşmayı da kırdı. Dile getirilen "bitmeyen savaşlardan kaçınmak" söylemi, zamanında "terörle küresel mücadele" adına saldırgan ve militarist projeye destek veren kitleleri seçkinlere karşı biletti. Bu hayal kırıklığının beslediği öfke ekonomik krizle birleştiğinde ülke içinde yükselen popülist dalga uluslararası kuralları hiçe sayan güçlü bir tecritçi dalgayı besledi.

Gerek toplumda gerekse seçkinlerin bir bölümünde ülkeyi ekonomik ve stratejik yükümlülüklerinden kurtarma dürtüsü güçlendi. Ülkenin seçkinlerinin bir kısmı, ABD'yi kendi koyduğu kurallar ve kurumların davranış kalıpları içine hapsetmek istemiyor. ABD bugünkü ortamda küresel liderlikte karşısına bir rakibin çıkmış olmasından rahatsız ve tüm enerjisi ile bu rekabetten önde çıkmaya odaklanmak istiyor. Bugüne kadar alıştığı tartışmasız üstünlüğünü korumak istiyor. Bu politika Obama döneminde ilan edilmiş "Asya'ya Dönüş" (*Pivot Asia*) politikasının da odağındaydı ve ardından gelen başkanlar da bu genel doğrultuda siyasetler uyguladılar.

Bu nedenle de ABD'nin Ukrayna ve Ortadoğu ile uğraşırken bile temel stratejik hesapları Asya'ya yönelik olarak yapılıyor ve İndo-Pasifik alanı olarak tanımlanan bölgede yeni bir güvenlik mimarisi oluşturmaya çalışılıyor (Doyle ve Rumley, 2020). ABD, yerleşik müttefikleri Japonya, Güney Kore, Avustralya'nın yanı sıra, daha özerk bir dış politika izlemek isteyen Hindistan'ı da bir şekilde yanına almaya çalışıyor. Buna karşılık Çin, Rusya ile ilişkilerini yakınlaştırırken, Rusya-Ukrayna Savaşı bağlamında Çin-Rusya-İran-Kuzey Kore'den oluşan bir stratejik hat da şekilleniyor. Çin aynı zamanda BRICS oluşumunu kendi stratejik ağını genişletmek için kullanırken, pek çok ülke de yeni düzenin taşları yerine oturana kadar *bandwagoning* ilkesiyle BRICS içinde yer almaya çalışıyor.

ABD dünya ile ilişkilerini yeniden tanımlarken ve ABD ile Çin hiçbir ülkenin görmezden gelemeyeceği bir jeopolitik rekabet içine girmişken, diğer ülkeler taşlar yerine oturana kadar taraflardan birisinin her konuda yanında ya da arkasında durma gereğini duymayacaklar. Aksine, Küresel Güney'in ülkeleri de dahil olmak üzere, devletler muhtemelen kendi koşullarının kısıtlamaları dahilinde özerk dış politika izleme eğilimlerini en üst düzeye çıkararak tavırlar içine girecekler.

Bu dönemim kurumsal yapısının bir özelliği "dar çok-taraplılık" (*minilateralism*). Genellikle bölgesel veya alt-bölgesel bir bağlamda, karşılıklı kaygı duyulan belirli konuları ele almak üzere bir araya gelen küçük ülke grupları ortaya çıkmış durumda. Bu gruplar, daha büyük çok taraflı (*multilateral*) kuruluşların genellikle daha yavaş ve bürokratik süreçleriyle tezat oluşturan esnek, odaklanmış ve pragmatik işbirliği yaklaşımlarıyla tanımlanıyorlar. Bu gruplar genellikle geniş bir konu yelpazesinden ziyade güvenlik, ticaret, çevresel kaygılar veya teknolojik işbirliği gibi seçilmiş konuları ele almak üzere oluşturuluyorlar (Mladenov, 2024). QUAD, AUCUS, ABD-Japonya-Filipinler Stratejik İşbirliği gibi oluşumlar bu arayışların parçası.

Küresel Ekonominin Yeni Köşe Taşları

Ekonomik olarak G-7'de temsil edilen Batı'nın dünya ekonomisinin yönetiminin kendisinden sorulduğu dönem de artık bir kez daha geri gelmemek üzere bitti. Yani, hem ABD'nin tek kutuplu dönemi hem de G-7'nin ekonomik hakimiyeti tarih oldu. G-7 halen dünyanın en güçlü ve uyumlu ekonomik bloğu olmayı sürdürüyor. Başta ABD doları olmak üzere dünyanın önde gelen tüm rezerv para birimleri grubun üyelerine ait. Fakat 2000 ile 2023 yılları arasında küresel üretimdeki payı (satın alma gücüne göre) yüzde 44'ten yüzde 30'a düştü. Tüm yüksek gelirli ülkelerin payı da yüzde 57'den yüzde 41'e düştü. Çin'in payı ise yüzde 7'den yüzde 19'a yükseldi. Asya ekonomilerinin kendi aralarındaki ticaret artık tüm ticaretlerinin yüzde 54'ünü buldu, Batı'ya eskisi kadar muhtaç ya da bağımlı değil.

Artık ekonomik bir süper güç olan Çin, Kuşak-Yol Girişimi ile gelişmekte olan ülkelerde büyük bir yatırımcı (ve alacaklı) haline geldi. Bazı yükselen ve gelişmekte olan ülkeler için Çin, G7'den daha önemli bir ekonomik ortak. Fakat Çin'in ekonomik sorunlarının vahameti de önümüzdeki dönemde benzer bir başarıyı sürdürüp sürdüremeyeceği konusunda tereddütlerin oluşmasına yol açıyor. Ayrıca Asya'daki ikinci ve üçüncü dalga ekonomik büyümenin lokomotifliğini yapan Endonezya, Vietnam, Malezya gibi ülkelerin ve yükselen Hindistan'ın da dünya ekonomisindeki paylarını artıracakları muhakkak. Bu durumda ise bu yükselen ekonomilerin stratejik olarak halen rekabet içinde olan ve bu rekabeti Asya-Pasifik ya da İndo-Pasifik bölgesi üzerinden kurgulayan iki devden hangisinin yanında yer alacakları güç dengesi açısından önem taşıyacak.

ABD'de, ekonomi politikaları açısından, Covid salgınının ortaya çıkardığı gerçekler nedeniyle geçmişteki küreselleşme anlayışından uzaklaşıyor. Çin'e ciddi bağımlılık oluşturan, bu ülkenin Batı teknolojilerine serbestçe ulaşmasını sağlayan yaklaşımın yerini daha kapalı bir yaklaşım alıyor. Piyasa dinamiklerini ekonomi politikasının merkezine yerleştiren anlayıştan vazgeçerek, korumacı, sanayi politikalarına dönüşü savunan, ülkede imalat

sanayiini en azından 21. yüzyıl ekonomisinin stratejik ürünlerinde güçlendirmeyi hedefleyen politikalar izliyor. Serbest ticaret ortamını korumakla sadece seçici olarak ilgileniyor. Bu bakımlardan Donald Trump ve Joe Biden yönetimleri arasında özellikle ticaret konularındaki politika sürekliliğine dikkat etmek gerekir. Özellikle Biden döneminde çevre, yeni teknoloji geliştirme ve üretimini destekleme ve altyapı yatırımları konularında da önemli adımlar atıldı. ABD'de ekonomi politikalarını uygulayanların bir açmazı imalat sanayiinde istihdamı artırarak ülkedeki sosyal ve siyasal sorunlara çözüm bulmaya çalışmaları. Artık yüzde 65 düzeyine varacak ölçüde bir hizmet ekonomisine dönüşmüş Amerikan ekonomisinde çalışanların beceri yelpazelerini genişletmek, eğitim düzeylerini yükseltmek bu bakımdan asıl sonuç alacak hedef haline geliyor.

Son beş yıldır ABD'nin atamalarda engellemeleri nedeniyle düzgün çalışmayan Dünya Ticaret Örgütü bir kenara itilirken, hemen tüm gelişmiş ülkeler farklı yöntemlerle korumacı ekonomi anlayışını tahkim ediyor. ABD "çip yasası" ve "enflasyonu düşürme yasası" ile yeşil enerji ve mikroçip üretimine yüz milyarlarca dolarlık teşvik veriyor, Çin'e mikroçip satışlarını engelleyecek düzenlemelere başvuruyor. Çin'e yakın ülkeler de dahil olmak üzere hemen tüm dünya Çin'in üretim fazlasını kendi piyasalarına gönderme eğilimine karşı korumacı tedbirlere yöneliyor.

Sonuçta sınır ötesi sermaye akışları hızla düşerken, yapılan yatırımlar giderek jeopolitik bağlantılara daha hassas şekilde yapılıyor. Küreselleşme döneminin *offshoring* kavramının yerini yalnızca tedarik zincirlerinin kısalmasına yönelik *nearshoring* değil, aynı zamanda tedarik unsurlarının dost/müttefik ülkelere aktarılmasını öngören *friendshoring* almaya başladı. Bu eğilimin her iki tarafa da oynayabilen, dünya ekonomisine eklemlenmeyi başarmış bağlantısız ülkeler için önemli avantajlar yarattığına kuşku yok. Bu eğilim sermaye akışlarındaki oynaklığı da sınırlarsa, gelişmekte olan piyasaların finansal istikrarı açısından hayli olumlu bir durum da ortaya çıkacaktır (*The Economist*, 2024a).

Küresel finans sistemi de yeniden şekilleniyor. Tekrarlayan krizler ve Batı'nın bunların etkilerini kontrol altına almaktaki başarısızlığı, orta gelirli

ülkeleri yerel sermaye piyasalarını derinleştirmeye ve kurumlarını güçlendirmeye itti. Amerika'nın önderliğinde finansal sistemin ve ekonomik yaptırımların birer savaş aracı haline gelmesi ise ABD kontrolünde olmayan paralel sistemlerin oluşturulmasını teşvik etti (*The Economist*, 2024b). Bu eğilimlerin bir sonraki bölümde tartışacağımız gibi Ukrayna savaşı ile güçlendiğine tanıklık ettik.

21. Yüzyılın Dönüm Noktası: Rusya-Ukrayna Savaşı

Rusya-Ukrayna Savaşı, sadece dünya düzeninin değil, aynı zamanda Batı'nın Batı dışında nasıl algılandığının daha net şekilde anlaşıldığı bir örnek teşkil etti. Zayıflamış Batı algısı Putin'in stratejik manzaraya ilişkin değerlendirmesini de değiştirmiş ve muazzam bir yanlış hesaplama yol açmış olabilir. Oyun ne olursa olsun, bu karar hızla değişen dünyada Rusya'nın statüsünü yükseltmek ve Batı'ya kendini toparlaması için yeterli zamanı vermeden önce önünde durduğuna inandığı fırsatı kullanmakla ilgiliydi. Batı toplumlarının savaşımlara, mültecileri kabul etmeye ve maliyetlere katlanmaya isteksiz olduğuna dair kesin bir inanca dayanıyordu. Putin'in Batı'da gördüğü şey, yeterince dirençli olmayan bir toplumdur. Ivan Krastev'in ifadesiyle, dayanıklılık ne kadar acı vereceğinizle değil, ne kadar acıya katlanacağınızla ilgilidir (Tüsiad, 2022).

Batı'nın Ukrayna işgaline verdiği tepkinin temel taşlarından biri Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımların uygulanmasıydı. Batılı müttefikler ve uluslararası ortaklarla koordinasyon halinde hızla uygulamaya konulan bu yaptırımlar finans, enerji ve savunma dahil olmak üzere Rus ekonomisinin kilit sektörlerini hedef alıyordu. Ekonomik yaptırımların, sermaye kaçışına, para biriminin değer kaybetmesine ve yabancı yatırımların azalmasına yol açarak Rus ekonomisine önemli ölçüde zarar vereceği düşünülmekteydi.

Bununla birlikte, Rus hükümeti stratejik hedefleri doğrultusunda ekonomik zorluklara katlanma konusunda direnç gösterdi. Rusya ekonomisi 2023 yılında, çok sayıda güçlü ekonomik yaptırıma maruz kalmasına ve büyük küresel pazarlardan kopuk olmasına rağmen

%3,6 oranında büyüyerek büyüme açısından hem ABD'yi hem de Avrupa'yı geride bıraktı (Garver, 2024). IMF 2024 için Rusya'nın GSYİH büyüme tahminini bu yıl yüzde 2,6'ya güncelleyerek, geçen Ekim ayında öngördüğünün 1,5 puan üzerine çıkardı (Financial Times, 2024).

Rusya'nın ekonomik direncinde iki faktör önemli oldu. Birincisi askeri harcamalardaki olağanüstü artış. İkincisi ise enerji fiyatlarındaki artış ve Rusya'nın yeni pazarlara açılması. Enflasyon yüksek seyretmeye devam etse de düşük işsizlik oranları ve yüksek ücret artışları ile enflasyonun etkisi hafifletildi. Üstelik üçüncü ülkelerle ticaret yapan paravan şirketlerin kullanılması, ihracatın Batı'dan Çin ve diğer ülkelere yönlendirilmesi, daha önce yaptırıma tabi tutulan ülkelerle ticari ilişkilerin genişletilmesi, ABD doları dışındaki para birimleriyle ticaret yapılması, alternatif ödeme sistemlerinin geliştirilmesi gibi stratejilerin bir araya gelmesiyle Rusya sadece kendisi için değil, küresel olarak yaptırımlara dayanıklı bir ekonominin öncüsü haline geldi (Demarais, 2022).

Ekonomik önlemlere ek olarak, Batı'nın Ukrayna işgaline örgütlü tepkisi ciddi bir savunma desteğini de içeriyordu. İkili anlaşmalar ve NATO gibi örgütler çerçevesinde işbirliği yoluyla Batılı ülkeler Ukrayna'ya istihbarat paylaşımından askeri teçhizat ve eğitim tedarikine kadar uzanan bir yelpazede askeri yardım sağladılar. Batı'nın askeri yardımı Ukrayna'nın savunma pozisyonunun güçlendirilmesine olağanüstü katkıda bulundu ve savaşın ilk aylarında Ukrayna ile Rusya arasındaki kapasite farkını Ukrayna lehine azalttı. Hatta yeni savaş teknolojileri ve taktiklerini hızla uygulamaya koyması Ukrayna'yı cephede öne de çıkardı. Almanya ve İsveç gibi bazı NATO ülkeleri ve müttefikleri, Ukrayna'yı desteklemek amacıyla saldırı amaçlı askeri yardım sağlamaya karşı olan politikalarını artık bir kenara bıraktılar. Avrupa Birliği de tarihinde ilk kez kurumları aracılığıyla ölümcül silahlar sağladı. ABD, Ukrayna'ya en fazla askeri yardım sağlayan ülke oldu ve hatta Ukrayna'ya yaptığı askeri yardım bütün diğer ülkelere yaptığı yardımı kat ve kat aştı.

Fakat savaş uzadıkça Rusya'nın öğrenme, uyum sağlama ve daha etkili bir savaş gücü oluşturma kapasitesi de arttı. Rusya hızlı bir askeri öğrenme sürecinden geçti ve bu öğrenme

sürecini büyük savunma sanayisi aracılığıyla ordu genelinde sistematik hale getirebildi (Ryan, 2024). Kısmi seferberlik ilanı ile büyük nüfusundan cepheye sürekli asker gönderebildi. Bu durum cephede askerlerinin önemli bir bölümünü kaybeden ve hem büyük göç dalgası hem de Rusya'ya göre görece az olan nüfusu nedeniyle asker tedarik etmekte giderek zorlanan Ukrayna karşısında Rusya'nın insan gücü anlamında da üstünlük sağlamasına yol açtı. Rusya'nın stratejik bir avantaja sahip olduğu en önemli alan ise savunma sanayi kompleksi oldu. Ülkenin Eylül 2022'deki kısmi seferberliği ve diğer hükümet girişimleri askeri üretimi önemli ölçüde arttırdı.

Sonuçta Rusya başlangıçtaki başarısızlığını atlatmayı becerdi. 2023 baharındaki Ukrayna saldırısının beklentileri karşılamaması ve ardından Amerikan yardım paketinin aylarca Kongre'de takılıp kalması nedeniyle savaşın gidişatını lehine çevirmeyi başardı. Ekonomisi, militarize edilmenin verdiği ivmeyle yüksek bir büyüme gösterirken, Rus firmaları ülkeden çıkan yabancı firmaların yerini almaya başladı. Fakat Rusya'nın Çin'e bağımlılığı bu savaş süresinde arttı. Hem Çin'in verdiği diplomatik destek hem de Çin'in sattığı çift kullanımlı teknoloji içeren ürünler sayesinde Rusya savaş ekonomisini canlı tutmayı başarabildi.

Aslında işgalin başından beri çıkmaz şuydu: Batı, Transatlantik İttifakı için de bir yenilgi olacağından Ukrayna'nın kaybetmesine izin veremez ve Rusya da kaybetmeyi kabul edemez. Geline durumda uzmanlar Rusya'nın savaşı kaybetme olasılığının giderek azaldığını öngörüyorlar (Stanovaya, 2024). Öte yandan, Rusya'nın bu savaşı kazanması halinde Avrupa'nın güvenlik sorunlarının katlanarak artacağına şüphe yok. Böyle bir durumda, özellikle Donald Trump yeniden başkan seçildiği takdirde söz verdiği gibi Ukrayna'ya yardımı keserse, NATO'nun hala bir geleceğinin olup olmayacağı yalnızca Batı ittifakı açısından değil, dünya güvenliği açısından da en önemli sorulardan birisini teşkil edecektir. Avrupa'dan kendisini koparmış ya da buraya ilgisi çok zayıflamış bir ABD ise kuşkusuz Asya'ya daha fazla odaklanabilecektir.

Avrupa'nın ABD ile bağlarının gevşemesi ve üzerinde Rusya bölgesiyle yaşaması ise hem güvenlik hem ekonomik açıdan Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron'un en

karanlık tahminlerinin ("Avrupa ölebilir") gerçekleşme ihtimalini de artıracaktır. Avrupa açısından hem ekonomik/teknolojik olarak hem de güvenliği açısından bir silkinmeyi başarıp başaramayacağı, bir kısmı Rusya muhibbi gibi konumlanan aşırı sağcı partilerin Avrupa Parlamentosu'nda ve üye ülke siyasetlerinde giderek daha güçlü konuma gelmelerinin nasıl bir çalkantıya yol açacağı da Batı ittifakının kalıcılığı ve diriliği açısından hayati sorular sayılır.

Her ne kadar Çin dikkatli davranmaya çalışıyorsa da ABD seçimlerinin sonucundan bağımsız olarak ikili ilişkilerin kötüye gideceğine inanıyor. Bu bağlamda Amerikan gücünün seyredildiği çok kutuplu bir dünya Çin ve Rusya'yı birleştiren en önemli hedef sayılabilir. BRICS'i kullanarak bölgesel güçlerle de bağlantılarını derinleştirmeye çalışan Çin'in düzen kurma ya da dünyanın sorunlu bölgelerindeki çatışmalarda etkili olabilme kapasitesi ise en son Gazze örneğinde görüldüğü gibi hayli sınırlı. BU etkisizlik Çin'in kapasitesinin yetmemesinden mi yoksa dikkatini Asya'ya çevirmek isteyen ABD'nin başka yerlerde meşgul olmasını tercih ettiğinden mi sorusu ise daha bir süre güncelliğini koruyacak. Bu bağlamda Başkan Xi'nin 2015 yılında ABD Başkanı Obama ile buluştuğunda "Pasifik Okyanusu ikimize yetecek kadar büyük" demişken, 2023 yılında Başkan Biden ile buluştuğunda "dünya ikimize yetecek kadar büyük" dediğinin altını çizmekte yarar görüyoruz.

Gazze ve Yeni Düzen Beklentisi

7 Ekim 2023 tarihinde Hamas'ın hunharca bir saldırı sonucu çoğu sivil yaklaşık 1.200 İsrailiyi öldürmesi ve 240'ını rehin almasının ardından başlayan İsrail saldırısı ve bunun yol açtığı, Güney Afrika'nın Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde bir "soykırım" davası açmasına varan katliam düzeyindeki sivil ölümleri ve akabinde İsrail devletinin insani yardımların yerine ulaşmasını engelleyici davranışı da uluslararası sistemdeki dinamikleri derinden etkiledi. Batılı devletlerin çoğunun bu olayın ardından aldıkları tavır, İsrail'i kınamama ısrarı, toplumlarında Gazze'de olup biteni protesto edenlere engeller çıkarma, ifade özgürlüğünün kısıtlayıcı kararlar Batı'nın "kendi" evrensel

değerlerine ne ölçüde sahip çıktığı sorusunu gündeme getirdi.

Ukrayna'da yapılanların benzerleri Gazze'de yapılırken tepkilerin farklı olması çifte standart suçlamalarını beraberinde getirdi. Amerikan Üniversiteleri başta olmak üzere pek çok Batılı ülke üniversitelerinde protesto gösterileri yaygınlaştı; eşanlı olarak hem antisemitizm hem de İslamofobi yükseldi. Batı'nın özgürlükçü ilkeleri ayaklar altına alındı. Bu gelişmeler daha önce farklı örneklerde sorgulanan Batı'nın ahlaki üstünlük iddialarını da geçersiz hale getirdi. Yerleşik düzenin önemli bir sütunu, yani liberal değerlerin mutlaklığı çökmüş oldu. Benzer şekilde önümüzdeki dönemde uluslararası sistemdeki rekabet unsurlarından birisinin liberal demokratik değerlerle otoriter değerler arasındaki mücadele olacağı iddiası da temelde boşa çıktı.

Reelpolitik ve bölgesel istikrar ile güç dengeleri açısından bakıldığında Gazze Savaşı, tıpkı 1967'deki 6 Gün Savaşı gibi, sonuçları yıllara yayılabilecek bir olay olarak görülebilir. Ortadoğu'da istikrarın Filistin meselesi bir kenara atılarak sağlanabileceği ve asıl önemli hedefin İran'a karşı bir güvenlik bloğu oluşturmak ve ekonomik entegrasyonu hızlandırmak olduğu varsayımına dayanan İbrahim Anlaşmalarının mantığı ciddi hasar gördü. Hamas'ın saldırısının hedeflerinden birisi de zaten Suudi Arabistan ile İsrail arasındaki normalleşmenin engellenmesiydi. Gerçi yaşanan tüm şiddete, normalleşme için iki devletli çözüm yolunda mutlaka ikna edici bir planın ortaya konmasını bir şart olarak öne sürmesine rağmen Suudi Arabistan, ABD ile müzakereleri sürdürerek, İsrail ile normalleşmeyi de içerecek bir stratejik anlaşmayı büyük ölçüde tamamladı.

Buradan çıkacak sonuç, İran karşısında bir güvenlik blokunun oluşturulmasının halen önemini muhafaza ettiğidir. Fakat İsrail'in orantısız şiddet kullanımı ve sivil -özellikle de kadın ve çocuk- ölümlerinin tüm Arap toplumlarında yol açtığı infial İbrahim Anlaşmalarına taraf ülke yönetimlerini zora soktu. İsrail'in Hizbullah ve İran'ı savaşa dahil etme yönündeki hamleleri ise Ortadoğu'daki güvenlik dengesinde tehlikeli bir eşğin aşılmasıyla sonuçlandı. Şam'daki İran konsolosluğuna yaptığı saldırıyla Devrim Muhafızları komutanlarından ikisi general yedi

kişiyi öldüren İsrail'e karşı İran önceden atacağı adımları ABD ile paylaşarak, ama ilk kez kendi topraklarından İsrail'e 300 İHA, seyir füzesi ve balistik füzelerden oluşan bir güçle saldırdı.

ABD, Fransa, İngiltere, Ürdün'ün yardımı ve Körfez ülkelerinin istihbarat paylaşmasıyla saldırı İsrail'e ciddi bir hasar vermeden bitti. İran henüz füzeleri yerine varmamışken BM aracılığıyla hedeflerine ulaştığını ilan etti. Bu saldırıya cevap vermemesi yolundaki taleplere rağmen İsrail de İran'ın nükleer tesislerinden birisinin bulunduğu İsfahan'a sınırlı ve ölüme yol açmayan bir saldırı düzenledi. Bu şekilde iki stratejik rakibin birbirilerine kendi ülkelerinden saldırmaları eşiği geçilmiş oldu.

İsrail'de güçlü toplumsal protestolara rağmen istifa etmeyen Netanyahu hükümetinin Gazze ile ilgili bir savaş sonrası planının olmaması, binaların yaklaşık yüzde 85'in yıkıldığı veya oturulamayacak kadar hasarlı olduğu Gazze'de ciddi bir düzen ve güvenlik sorunu yaşanacağını gösteriyor. Aşırı sağ hükümetin savaşın akabinde yeniden canlanan "iki devletli çözüm" önerilerine hiçbir şekilde yanaşmaması, ABD Başkanının talebine rağmen bir buçuk milyona yakın Filistinlinin çaresiz şekilde sığındığı Refah kentine saldırmaktan vazgeçememesi, iki ülke arasındaki ilişkileri de gerdi. İsrail'in bu savaşın sürdürülmesi sırasında insan hayatına, yaşanan açlık krizine karşı gösterdiği duyarsızlık bu ülkenin uluslararası imajını ciddi şekilde sarstı.

2024 Temmuz ayının sonlarına gelindiğinde Gazze'de bir ateşkes ihtimali artmış gözüküyordu. Ne var ki İsrail'in ilhak ettiği Golan Tepelerinde bir Dürzi köyüne düşen ve Hizbullah tarafından ateşlendiği düşünülen roket sonucu 12 çocuğun ölmesinin ardından İsrail önce Hizbullah'ın merkezinin bulunduğu güney Beyrut'taki bir mahallede Hizbullah'ın askeri liderlerinden Fuat Şükür'ü öldürdü. Ardından da ateşkesi en azından bir süreliğine imkânsız hale getirecek cüretkâr bir eylemle Hamas adına ateşkes müzakerelerini sürdüren İsmail Haniye'yi yeni Cumhurbaşkanı'nın yemin töreni için bulunduğu Tahran'da Devrim Muhafızlarının misafirhanesinde öldürdü. Bu yazı tamamlanırken İran henüz bu provokasyona cevap vermiş değildi. Vereceği cevabın niteliği, İran'ın aslında istemediği, Netanyahu hükümetinin ise hedef koyduğu ve ABD'yi de içine çekmek istediği bir bölgesel savaşın çıkıp çıkmayacağını belirleyecektir.

Savaş bittikten sonra iki konu gündemi meşgul edecek. Birincisi İran'ın tüm yaşananların ardından nükleer silaha sahip olma iradesinin güçlenip güçlenmeyeceği ve bu durumun İsrail ile arasındaki giderek açıktan sürdürülen savaş üzerindeki etkisi. Bunun ötesinde İran'ın bölgedeki etkisinin kırılması da diğer devletler açısından bir öncelik haline gelecektir. Diğer konu ise kendi ideolojik eğilimleri ve siyasi gerilimleri nedeniyle, yaşadığı derin travmayı ancak aşırı şiddet kullanarak aşabileceğini düşünen İsrail güvenlik aparatının siyasi bir çözüme ikna edilmesi ve toplumun ezici çoğunluğunun bugün için kabul edemeyeceği iki devletli çözüme yönelik çeşitli projelerin devreye girmesi.

Son olarak şu noktayı da ekleyebiliriz. Tüm öngörüsüzlüğüne, İsrail'e neredeyse koşulsuz destek vermesine, Arap devletleri tarafından pek güvenilmemesine rağmen, Ortadoğu'da gene de ABD dışında kapsayıcı bir planı uygulatma ya da en azından koruma kapasitesine sahip başka bir bölge dışı devlet yok. Çin ya ABD'nin burada zaman ve prestij kaybetmesinden yararlanmak istediğinden ya da kapasitesi bir çözümü önerip kabul ettirmeye yetmediğinden bir dünya gücü görüntüsü vermekten hayli uzak kaldı.

Küresel Güney Tüm Bunların Neresinde?

Asimetrik çok kutuplu bir dünyada, büyük güçlerin bölgesel güçler arasında müttefik edinme ve onları kendi çizgilerini takip etmeye ikna etme kapasiteleri daha sınırlı olacaktır. Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi, büyük güçler arasında Küresel Güney'de ve Hindistan, Brezilya ve Güney Afrika gibi bölgesel güçler arasında müttefik edinme yarışına tanıklık edilecektir (Paul, 2018). Batı ve ABD, nispeten azalan güçleri nedeniyle eskiye kıyasla daha sınırlı bir kapasiteye sahip. Çin ise ekonomik yatırımlarına ve kredilerine rağmen dostluklar ve ittifaklar kurmakta zorlanıyor. Bu koşullar altında orta güçteki devletler, bu geçiş döneminde büyük güç çağrısına ne zaman yanıt vereceklerini seçme konusunda geniş bir hareket alanına sahipler. Taşlar yerli yerine oturduktan sonra benzer bir imkânın kalıp kalmayacağını ise zaman gösterecektir.

Ukrayna'daki savaş ve Gazze'ye yönelik İsrail saldırısı ve katliamları bir tür kıtasal kaymayı ve özellikle de artık "Küresel Güney" diye adlandırılan ülkelerin, günümüz jeopolitiğinde aşağı yukarı Batı'ya denk gelen Kuzey'den uzaklaşmasına yol açtı. Kuşkusuz, Küresel Güney içinde bir birlik yok, ülkelerin çıkarları bir zamanların Üçüncü Dünya'sında olduğu gibi pek çok yerde çatışıyor. Bu durum Batılı güçlere karşı ortak bir kızgınlık tabanı oluşmasını ve Rusya'ya yönelik yaptırım ve izolasyon politikasının reddedilmesini engellemiyor. Hamas'ın İsrail'e yönelik korkunç saldırısının ardından Orta Doğu'da yaşanan krizin Batı ile Güney arasındaki bu ayrımı daha da derinleştireceği de anlaşılıyor.

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısından çıkarılacak bir diğer önemli ders de Birleşmiş Milletler Şartı'nın temelini oluşturan kuvvet kullanmama tabusunun sinsi bir şekilde eri(til)mesidir. ABD'nin 2003 yılında Irak'ı işgal ederken yaptığı gibi, Şart'ın hükümlerine aykırı olarak bir devletin BM Güvenlik Konseyi'nden yetki almadan güç kullandığı vakalar çoğalmakta. Fransız-Lübnanlı siyaset bilimci Ghassam Salamé'nin deyimiyle "güç kullanımının kuralsızlaştırılmasına", yani siyaseten çözülemeyen meselelerin çözümünü için şiddete/savaşa başvurulmasına tanıklık ediyoruz. Normların ve kurumların zayıfladığı, uluslararası hukukun ağır yara aldığı bir dönemde bunu da olağan karşılamak gerekir. Irak ve Suriye'de İran'a bağlı milislerin varlığı, Türkiye'nin Suriye'ye müdahalesi, Çin'in Güney Çin Denizi'nde güç kullanması ve hatta Azerbaycan'ın Karabağ operasyonu aynı mantığın parçalarıdır.

Henüz dünya düzeninin gidişatı üzerinde inisiyatiflerini tümünden kaybetmemiş olan ve her şeye rağmen en tutarlı ve güçlü ittifakı oluşturan Batılıların, Küresel Güney'le ve özellikle de Küresel Güney içinde yükselen başlıca güçlerle yeniden ilişki kurma ihtiyacının farkında olmaları gerekir. Özellikle Gazze'den sonra katedilmesi gereken mesafe bir hayli uzadıysa da. Bu bağlamda atılabilecek ilk adımlardan birisi Uluslararası finans kuruluşlarının (Dünya Bankası, IMF) yönetişiminin Küresel Güney'in etkisini dikkate alacak şekilde yeniden yapılandırılması olabilir. Böyle bir adım Kuzey ya da Batı ile "Güney" arasında mutlaka kurulması gereken diyalogun da başlangıç noktası olabilir.

Türkiye bir NATO üyesi ama aynı zamanda Rusya ile önemli diplomatik, stratejik ve ekonomik ilişkileri olan bir ülke. Rus işgalinden sonra Türkiye, "Rusya karşıtı olmadan Ukrayna yanlısı olmak" gibi hassas bir denge izledi. Yaptırım rejimine katılmadı ve işgalin ilk günlerinden itibaren arabulucu olarak hareket etti. Daha sonra gıda güvenliği konusunda kritik bir oyuncu haline geldi ve Avrupa için bir enerji merkezi olma çabalarını hızlandırdı. Bu gelişmeler Türkiye'nin Batılı müttefikleriyle sorunlarını çözmeyi ertelemesine ve hatta en yakıcı meseleleri geçici olarak dondurmasına olanak sağladı. Asimetrik ve çok kutuplu bir dünya, Türkiye gibi ülkelerin Batı yanlısı ve Batı karşıtı olmak arasında gidip gelmesine olanak tanıyor. Bu durum, orta güçlerin bir tarafa bağlı kalmadan diğer ülkelerin güçlerini tanıtmasını ve satmasını mümkün kılmaktadır. Türkiye örneğinin özelliği, Türkiye'nin stratejik kimliğinin Batılı olmasından ve halen NATO'nun aktif bir üyesi, Avrupa Konseyi'nin kurucu üyesi ve teorik olarak AB üyeliğine aday olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye gibi ülkelerin stratejik kimliklerine ilişkin şu anda içinde buldukları kararsızlık durumu uzun sürmeyebilir. Mevcut stratejik anın akışkanlığı geçtiğinde ve Çin-Amerikan rekabetinin daha da sertleşmesi bir gerçeklik haline geldiğinde, orta güçler daha az belirsiz bir pozisyon almak zorunda kalabilirler. Fakat şu anda Küresel Güney ülkelerinin birçoğu (hatta Transatlantik İttifakı ile kurumsal bağları olan Türkiye bile) muğlak bir pozisyon izlemeyi kendi çıkarlarına uygun buluyor. Bunun nedeni kısmen belirsizliğin uluslararası düzenin sistemik bir özelliği haline gelmiş olmasıdır.

Katı ittifaklar ve bağlayıcı anlaşmalar, (bölgesel) üstünlük ve stratejik özerklik arayışının tüm büyük güçler için moda sözcükler haline gelmesiyle geçmişte kaldı. Fakat bu yeni dönemde, niyetleri uygulanabilirlikten, arzuları gerçeklerden ve hedefleri araçlardan ayırmak ittifakları sürdürmek için çok önemli hale geldi. Yeniden düşünme ve yeniden yapılandırma çabası Avrupa'nın güvenliği ve uluslararası düzenin geleceği için vazgeçilmezdir. Tarihin de gösterdiği üzere, kazanan ittifak, çağımızın yakıcı sorularına çözüm sunabilen ittifak olacaktır.

Sonuç ve Öneriler

İkinci Dünya Savaşı sonrasında kurulan, Soğuk Savaşın bitmesiyle perçinlenen, Batı hegemonyası tarafından tanımlanan düzen kurum ve kurallarıyla birlikte hızla eriyor. Yükselen ekonomik ve jeopolitik güçlerin, şekillenmekte olan bir güç dağılımı içinde dünyanın düzeni hakkında daha fazla söz sahibi olmak isteyecekleri bir dönem başlıyor. Bu ortamda dünyanın “asimetrik çok kutupluluğa” hazırlanması gerekecektir.

Burada mesele yeni bir düzene geçişin mevcut kurumsal yapıları, işbirliği imkanlarını sağlayan anlaşmaları ve giderek kökleşmiş kural ve teamülleri reddederek mi, bunların anlamlı olanlarını muhafaza edip, gücü yeniden dağıtarak, sistemi dönüştürerek mi gerçekleşecektir.

Öte yandan, kolektif olarak Küresel Güney adı verilen ülkeler hangi yolun seçileceği konusunda ağırlıklarını hissettirme imkanına bugün daha çok sahiptirler. Bu bağlamda BM Güvenlik Konseyi'nin kompozisyonu ile Dünya Bankası ve IMF gibi kurumların yönetim yapıları, Küresel Güney'in daha fazla söz sahibi olacağı şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Bu, adil bir ekonomik düzenin ve stratejik dengenin kurulmasına katkı sağlayacaktır.

Türkiye, Hindistan, Endonezya, Brezilya, Güney Afrika, Kenya gibi ülkeler, ABD ve Çin arasındaki rekabeti kendi avantajlarına kullanarak görece bağımsız dış politikalarını sürdürebilirler. Bu ülkeler, uluslararası krizlere karşı esnek stratejiler geliştirerek hem bölgesel hem de küresel arenada etkili olmaya çalışacaklardır. Örneğin, enerji tedarik güvenliğini artırmak için farklı kaynaklarla işbirliği yapabilirler. İklim değişikliğinden en olumsuz etkilenecek coğrafyalar da Küresel Güney coğrafyaları olacağından, ekonomik kalkınmanın önüne geçmeyecek modellerin geliştirilmesinde bu ülkelerin ihtiyaç ve katkıları daha fazla dikkate alınmak zorunda kalacaktır. Yeni güç dağılımının belki de en netameli meselesi bu olacaktır.

Uluslararası sistemin liberal yönelimine damgasını vuran norm ve değerlerin korunması önem taşıyacaktır. Batı'nın bu ahlaki norm ve

değerleri uygulamadaki “esnek” tutumlarından daha tutarlı şekilde savunacağı bir konuma geçmesi, uygulamasının da bu doğrultuda olması gerekecektir. Böyle bir yaklaşım, her şeye rağmen demokratik normları benimsemiş ya da özleyen dünya toplumları indinde uluslararası itibarını koruması ve küresel liderliğini sürdürebilmesi için kritik öneme sahiptir. Batılı ülkeler, insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerleri savunmalı ve bu konuda çifte standartlı uygulamalardan kaçınmalıdırlar.

Giderek dünya ekonomisindeki ağırlığı azalan ve ABD'nin dikkatinin artan şekilde Transatlantik ilişkilerden İndo-Pasifik alanına kayması gerçeğiyle karşı karşıya bulunan Avrupa'nın bir bütün halinde “orta büyüklükte güç” gibi davranıp davranamayacağı da bu yeni dönemde önem taşıyacaktır. Bunu sindirebilen bir Avrupa, eskinin kolonyal dünyası/Küresel Güney ile daha yakın işbirlikleri içine girebilecek ve bu şekilde asimetrik çok kutuplulukta iki merkezi ülkenin ağırlığının dengelenebilmesinde daha etkili bir rol oynayabilecektir.

Kaynakça

Demarais, Agathe. 2022. *Backfire: How sanctions reshape the world against US interests*. New York: Columbia University Press.

Doyle, Timothy ve Dennis Rumley. 2020. *The Rise and Return of the Indo-Pacific*. Oxford: Oxford University Press.

Financial Times. 2024. *The Suprising Resillience of the Russian Economy*. 2 Şubat, <https://www.ft.com/content/d304a182-997d-4dae-98a1-aa7c691526db>.

Garver, Rob. 2024. *Russia's Economy Grew in 2023, Despite War and Sanctions*, *Voice of America*, 8 Şubat, <https://www.voanews.com/a/russia-economy-grew-in-2023-despite-war-and-sanctions/7478952.html>.

Goldman, Emily O. 2011. *Power in Uncertain Times: Strategy in the Fog of Peace*. Stanford: Stanford University Press.

Mladenov, Nikolay. 2023 "Minilateralism: A Concept That is Changing the World Order", *The Washington Institute for Near East Policy*, 14 Nisan, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/minilateralism-concept-changing-world-order>.

Paul, T. V. (ed.). 2018. *The China-India Rivalry in the Globalization Era*. Washington: Georgetown University Press.

Ryan, Mick. 2024 "Russia's Adaptation Advantage", *Foreign Affairs*, 5 Şubat, <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/russias-adaptation-advantage>.

Stanovaya, Tatiana. 2024. "Russia's Pro-Putin Elites", *Foreign Affairs*, 9 Mayıs, <https://www.foreignaffairs.com/russia/russias-pro-putin-elites>.

The Economist. 2024a. "How Crises Reshaped the World Financial System". 3 Mayıs, <https://www.economist.com/special-report/2024/05/03/how-crises-reshaped-the-world-financial-system>

The Economist. 2024b. "The Movement of Capital Globally is in Decline". 3 Mayıs <https://www.economist.com/special-report/2024/05/03/the-movement-of-capital-globally-is-in-decline>.

TÜSİAD. 2022. "Webinar: Avrupa: Yeniden Yükselen bir Güç mü, Düşüşteki bir Kale mi? – Ivan Krastev", 25 Mayıs, <https://tusiad.org/tr/basin-bultenleri/item/10997-avrupa-yeniden-yukselen-bir-guc-mu-dususteki-bir-kale-mi-webinari>.

Prof. Dr. Evren Balta

Evren Balta, Özyeğin Üniversitesi'nde uluslararası ilişkiler öğretim üyesidir. The Graduate Center, CUNY'den siyaset bilimi alanında doktora derecesine sahiptir (2007). Özlem Altan Olcay ile birlikte yazdığı son kitabı "Türkiye'de Amerikan Pasaportu", Amerikan Sosyoloji Derneği'nin Uluslararası Akademik Ödülü ile Küresel ve Ulusötesi Sosyoloji En İyi Kitap Ödülü'nü almıştır. Prof. Balta, İstanbul Politikalar Merkezi'nde kıdemli akademisyen ve TÜSİAD Küresel Politika Forumu'nun akademik koordinatörüdür.

Soli Özel

Bennington College Ekonomi Bölümü'nden lisans, Johns Hopkins Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden lisansüstü derecesi bulunan Soli Özel, uzun yıllar farklı medya kuruluşlarında köşe yazarlığı ve yöneticilik yaptı. Ulusal ve uluslararası pek çok araştırma merkezinde araştırmalarda bulunan ve uluslararası alanda çok sayıda çalışması yayınlanan Özel, Bilgi Üniversitesi'nde Öğretim Görevlisi olarak başladığı akademik çalışmalarını Eylül 2010'dan beri Kadir Has Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü bünyesinde sürdürmektedir.

Global Akademi

Global Akademi, yatay düzlemde ortak çalışmanın hâkim olduğu, kamuya yönelik kâr amacı gütmeyen gönüllü üretim ile proje-bazlı çalışmaların bir arada yürütüldüğü, her tür bilgi, fikir, yorum ve analizin serbestçe ve kapsamlı tartışılması yoluyla mükemmeliyetin hedeflendiği bir araştırma ve öğrenme merkezidir.

Çalışmalarında uluslararası düzeyde mükemmelliği hedefleyen Global Akademi, küresel gelişmeler ile ilgili olarak bağımsız, tarafsız, bilimsel bilgiye dayanan araştırmalar gerçekleştirmek, basit ve anlaşılır veri üretmek, ihtiyaç duyan kişi ve kurumlara danışmanlık ve çözüm ortaklığı sunmak, eğitim, yayın ve yayım faaliyetlerinde bulunmak ve küresel düzeyde insanlığın karşılaştığı sorunları anlama, anlatma ve çözüm bulma çabalarına katkıda bulunmak amacıyla kurulmuştur.

   / TRGlobalAcademy

www.globacademy.org

